

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Слово література походить з латинської мови від слова “litera“, що означає буква. До літератури належать **писані твори**, а також і **усні твори**, які не є писані. Усні твори люди переказують від одного покоління до другого. **Українську літературу ділимо на три доби (частини):**

- Література – це переважно писані твори, але кожний нарід має також усну творчість. Це є казки, легенди, пісні й приказки, які переказують з покоління в покоління (from generation to generation). Так само в Україні перше була тільки усна творчість, бо перед тим як ми прийняли християнство в 988-ому році, люди не вмів читати й писати. В Україну прийшло письмо тільки після того, як князь Володимир Великий прийняв християнство.

УСНА ТВОРЧІСТЬ

Усна творчість – це **казки, пісні, перекази** (легенди), **приказки** (proverbs). Люди передавали їх **усно** з покоління в покоління. Перед тим, як Україна прийняла християнство в 988-ому році, не було в Україні письма і писаної літератури, а була тільки **усна народна творчість**, яка була дуже багата і різномодна.

- Велика частина усної творчості є пов’язана з порами року. Зимою, коли день починав ставати довший, святкували **свято Коляди** і співали **колядки і щедрівки**. Коли ми прийняли християнство, свято Коляди стало Різдвом. На весні співали **веснянки або гагілки**. Пізніше гагілки стали частиною Великодня.

молодь виконує гагілки на Великдень

В літі святкували **свято Купала** і тоді співали **купальні пісні**. Були ще пісні пов'язані з життям родини так як **весільні і похоронні пісні**.

ПОЧАТОК УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА

Хрещення України - Україна прийняла християнство з Греції (в той час Грецію називали Візантія) в **988-ому році**. Разом з християнством прийшло в Україну **письмо, література, музика, малярство, архітектура**. З Греції прийшли в Україну священники і також церковні книги, але українці не розуміли грецької мови. Св. Кирило і Methodій видумали для слов'ян азбуку і від тоді можна було писати книжки слов'янською мовою. Цю мову називали церковно-слов'янська, бо її вживали для того, щоб писати книжки, які були потрібні в церкві. В той час в західній Європі писали книжки латинською мовою.

Св. Кирило і Methodій - це були два брати. Вони були слов'янські апостоли (apostles), які жили в 9-ому столітті і проповідували християнську віру між слов'янами. Вони знали, що слов'яни не розуміли ні грецьку, ні латинську мову, тому видумали азбуку для слов'ян, а церковні книги переложили на слов'янську мову. Цю азбуку називаємо **кирилиця** від імени Кирило.

св. Кирило і Methodій

- Від того часу почали вживати в церкві в богослуженнях (church services) також слов'янську мову. До того часу в церковних відправах вживали тільки єврейську (Hebrew), грецьку і латинську мови..
- Церковно-слов'янська мова була літературною мовою в Україні до 1798-го року.

Перші писані твори - перші книжки в Україні це були церковні книги, які привозили в Україну з **Греції, Болгарії, Моравії**. Монахи переписували, або перекладали ці книжки і це був початок писаної літератури.

- Переписували книжки, які приходили в Україну з **Болгарії (Bulgaria) і Моравії** (Моравія є тепер частиною Словаччини й Чехії). Ці книжки були написані церковно-слов'янською мовою, яку люди в Україні розуміли. Перекладали (translated) книжки, які приходили з **Греції** і були написані грецькою мовою, бо люди в Україні не розуміли грецьку мову.

- Переписувати книжки не було легко і брало багато часу. Треба було писати рукою на шкірі, а початкові букви прикрашували орнаментами.
- В той час писати вміли тільки монахи, священники і князі, тому тільки вони могли переписувати книжки. Монахи (monks) жили в монастирях. Найславніший монастир, який збудував князь Ярослав Мудрий, називався Печерська Лавра.

ОРИГІНАЛЬНА ТВОРЧІСТЬ

- **Оригінальна творчість** - це були писані твори, які писали вже в Україні. Оригінальна творчість досягає найбільшого розвитку за часів **князя Володимира Великого і князя Ярослава Мудрого**. Не всі твори дійшли до

наших часів. Багато літературних творів пропало тоді, як на Україну нападали татари. Татари нищили церкви і монастирі (monasteries), де переважно зберігалися книжки. Ці твори, які дійшли до нас є дуже важливі і показують, як високо стояла культура княжої доби. Найважливіші твори княжої доби є такі:

1. Алово про закон і благодать – цей твір написав митрополит Іларіон. Іларіон був митрополитом в той час, коли князем був Ярослав Мудрий. Він був першим українським митрополитом, бо до того часу митрополити в Україні були з Греції. В цьому творі митрополит Іларіон порівнює **Старий і Новий Завіт** (Testament). Старий Завіт він називає закон (law), а Новий Завіт він називає Благодать (mercy)

2. Паломник (Pilgrim) – цей твір написав ігумен (abbot - голова монахів) Данило. Вже в той час в Україні був звичай відвідувати місця, де жив і де навчав людей Ісус Христос. Цих людей називали паломниками. Одним з таких паломників був ігумен Данило. Він описує свою подорож до Святої Землі, де він молився на гробі Ісуса Христа. В цьому творі ми бачимо любов автора до своєї країни, бо він **молився не тільки за себе, але також за українських князів і за всі українські землі**. Цей твір переклали на грецьку, німецьку і французьку мови.

3. Поучення дітям - написав князь **Володимир Мономах**. Твори, про які ми вже згадували, написали духовні особи (священники/монахи). Ці твори мають релігійний характер. **Поучення дітям** написав князь Володимир Мономах, але цей твір має також релігійний характер. Князь Володимир Мономах був князем на початку 12-го століття (помер 1125-го року). Він дуже дбав про свою державу і вів постійно війни з половцями, які в той час нападали на Київську Русь.

4. Літописи (chronicles) – **описували справжні історичні події**. У цих літописах описано, що діялося в Україні від найдавніших часів аж до **1292 року**. Літописи мають велику історичну вартість, бо з них ми довідуємося, що діялося в Україні в той час. Літописи писали монахи (monks). Коли один монах помер, то другий монах продовжував його працю.

Ми маємо три літописи:

▪ **Початковий літопис** – від початків до 1117 року. Це був перший/найстарший літопис. Його також називають **Несторовий літопис**, бо думають, що його почав писати монах Нестор, а по його смерті продовжували працю інші монахи. В цьому літописі є описані слов'янські звичаї (customs) та історія Київської держави до 1117 року. **Описано про перших князів, але найважливіша частина цього літопису є хрещення України**, коли Володимир Великий був Київським князем і прийняв християнство з Греції в 988-ому році. В цьому літописі є багато переказів, напр. переказ про те, як св. **Апостол Андрій** благословив Київські гори, поставив на них хрест і сказав, що там колись буде велике місто; переказ про те, як три брати **Кий, Щек і Хорив і їх сестра Либідь** заснували Київ та переказ про **смерть князя Олега** від його улюбленого коня.

▪ **Київський літопис** – є продовженням **Початкового літопису**. Тут описані **історичні події до 1201 року**. В цьому літописі найбільше написано про **боротьбу українських князів з половцями**, які нападали в той час на Україну.

▪ **Галицько-Волинський літопис** – був написаний на західних землях України (Галичина, Волинь). Коли татари знищили Київ в 1240-ому році, Київська держава перестала існувати, але на західних землях України існувала ще Галицько-Волинська держава. В цьому літописі описані **історичні події до 1292 року**, особливо **боротьба короля Данила з татарами**. В цьому літописі є також дуже гарний переказ, як степова трава, **євшан-зілля**, пригадала половецькому юнакові про його родину і його країну.

▪ **Літописи мають велику історичну вартість**. З них ми довідуємося, що діялося в Україні в ті часи. Вони також мають **літературну вартість**, бо вони часто написані поетичним стилем і в них бачимо велику любов до рідної землі. Також знаходимо в них багато переказів, легенд, пісень і приповідок.

Історичні пісні і думи - повстали в часи козаччини і їх головна тема це **напади турків і татар на Україну**. Ми не знаємо хто писав думи, але знаємо, що думи співали кобзарі-бандуристи і пригравали на кобзах-бандурах. Кобзарі були переважно сліпі козаки, що мандрували з місця на місце і співали людям. Люди їх

дуже шанували. Найбільше знані думи це **Почаївська Божа Мати** (цю пісню співають і досі), **Байда** (про князя Дмитра Байду-Вишневецького, який заснував Січ), **Маруся Богуславка**.

кобзар- бандурист

- В думах розповідається про те, як турки і татари нападали на Україну й забирали людей в неволю. Чоловіків продавали як невільників, дівчат продавали у гареми, а малих хлопців виховували на вояків-яничар (татарське військо). Базари з невільниками (slave markets) були на Кримі.
- Думи описували також, як козаки чайками перепливали Чорне море, нападали на турецькі міста й визволяли людей з неволі. Пізніше думи описували козацькі походи проти Польщі і про зруйнування Січі москалями.

Початки національного пробудження

- **Козацькі літописи** – описували часи гетьмана Богдана Хмельницького і часи після його смерті, аж до 1710-го року. В цих літописах автори висловлювали любов до України і цим навчали людей любити свій край. Вони мали великий вплив на розвиток національної свідомості українців.
- **Історія Русів** – невідомого (unknown) автора мала ще більший вплив на розвиток національної свідомості українців, а також на творчість багатьох письменників. Цей твір був написаний при кінці 18-го століття, або на початку 19-го століття. Автор весь час підкреслює, що Україна є відмінна від Росії. Він також пише, як Україна постійно боролася за свою свободу й самостійність. Рукописи (manuscripts) цього твору ходили по всій Україні з рук до рук.

ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ (1769-1838)

- **Нова доба в українській літературі почалася 1798-го року (кінець 18-го століття), коли Іван Котляревський видав (published) поему Енеїда українською мовою. Це була перша книжка написана українською мовою і це був початок літературного і національного відродження (revival) України. Тому Котляревського називаємо батьком української літератури. До того часу в Україні писали церковно-слов'янською мовою.**
- Кінець 18-го століття був дуже тяжкий для українського народу. **Україну поневолила Москва.** Цариця Катерина II скасувала самостійність України, примусила Розумовського (останнього гетьмана України) зрезигнувати (1764 р.), зруйнувала Запорізьку Січ (1775 р.), прилучила Україну до московської імперії і завела кріпацтво (1783 р.).
- **ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ** - народився, жив і помер у Полтаві. Він учив дітей у панів, які жили по селах і для яких працювали українські селяни-кріпаки. Тому він мав нагоду бачити, як живуть пани і як живуть кріпаки.

Іван Котляревський

- **Енеїда**– це головний твір Котляревського, виданий 1798-го року. Перший твір про Енея написав римський поет **Вергілій (Virgil)**. Він описує, як греки знищили Трою, а троянський принц Еней мусів утікати. **Енеїда** Котляревського є **травестія**, яка базується на поемі Вергілія. **Травестія** - це твір, який має гумористичний підхід до серйозної теми. **Енеїда** Котляревського має гумористичний характер, хоч тема є серйозна. Вдача Енея і троянців, мова, звичаї, одяг - все це українське.
- В **Енеїді** Котляревського, **Еней і троянці це козаки, які мусіли покинути Січ і шукати нове місце після того, як москалі зруйнували Січ в 1775-ому році.** Це що Котляревський пише про козаків, а не про троянців, бачимо на самому початку поеми:

Еней був парубок моторний

І хлопець хоч куди козак.

“Енеїда” Котляревського – перший твір українською мовою

- **В Енеїді є дуже багато етнографічного матеріалу (folklore).** Котляревський описує життя українців при кінці 18-го століття. Він описує народний одяг, страви, танці, спів, народні звичаї, вірування, похорони (burials). Котляревський згадує славне минуле України за часів Гетьманщини (козаччини) і закликає українців любити рідний край. **Все це надає творіві Енеїда український характер.**
- В Енеїді ми бачимо також, що **Котляревський має демократичні погляди.** Він критикує панів за це, що вони поневолюють кріпаків та знущаються над ними. За це у поемі **Енеїда** пани караються у пеклі.

БАЙКАРІ

Байка (fable) – це коротке оповідання, або вірш, де головними особами є переважно звірята. Байки мають форму алегорії (allegory), то значить, що автор оповідає байку, щоб навчити нас чогось і в кінці байки завжди є якась наука. Байки вживали вже в давніх часах. Найбільше знані байки це байки Езопа (Aesop's fables). Теми (themes) його байок часто вживали інші письменники.

В українській літературі найбільше знані байкарі це **Гулак-Артемівський, Євген Гребінка і Леонід Глібів.** Письменники вживають форму байки, коли через певні обставини (conditions) не можуть говорити ясно. Найбільше популярна байка Гулака-Артемівського називається **Пан та собака.** Собака Рябка цілу ніч не спить, а гавкає, щоб відстрашити злодіїв (keep thieves away). За це його б'ють, бо він не дає панові спати. На другу ніч він вже не гавкає, а спить. За цей час злодії все покрали і Рябка знову б'ють. В цій байці Гулак-Артемівський показує життя кріпаків, які ніколи не можуть догодити панові – щоб вони не робили, то все є зле.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО (1814-1861)

Коли б не Він, то й люди б нас не знали,
Коли б не Він, про нас не чув би світ.

Self-portrait. Indian ink, 1843.

- **Значення Шевченка** - Тарас Шевченко найбільший український поет і великий мистець – маляр. Він описував красу української природи (Дніпро, степи). Він описував поневолення України москалями і поляками, описував славі часи козаччини і боротьбу з татарами. Він учив українців, як боротися за свої права і свою державу. У поемі Кавказ він каже Борітеся – поборете. В його творах ми бачимо велику любов до України і журбу (worry) за майбутність України. Ми називаємо його Пророком, бо він віщував, що Україна визволиться з неволі. Його твори перекладено на майже всі мови світу. На поезії Шевченка виховувалися і будуть виховуватися молоді покоління українського народу.
- **Життя Шевченка** – народився на Київщині в родині селянина-кріпака 9-го березня 1814-го року. Його мама померла, коли він мав 9 років, а батько, коли він мав 11 років. Коли Шевченко мав 24 роки, його викупили з кріпацтва і він вступив до Академії Мистецтв вчитися малярства. Він був членом Кирило-Методіївського Братства і за це його москалі арештували. Шевченко дістав кару 10 років заслання із заборонаю писати й малювати. Після заслання йому заборонили вертатися в Україну і він помер в Петербурзі 10 березня 1861 року. Похований коло Канева над Дніпром так, як він просив у **Заповіті**.

ТВОРЧИСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

В 1840-ому році вийшов друком перший **Кобзар** - збірка його віршів. Московські критики неприхильно поставились до **Кобзаря**, але в Україні **Кобзар** викликав велике захоплення.

Кобзар – виданий 1840 р.

Твори Шевченка ділимо на **балади, побутові поеми, історичні поеми, суспільно-політичні поеми та ліричні вірші**. Шевченко також написав драму **Назар Стодоля**, яка своїм змістом є подібна до **Наталки Полтавки** Котляревського.

БАЛЯДИ - це були перші твори Шевченка. Вони написані в романтичному дусі. Ці твори є базовані на народніх віруваннях, де знаходимо щось таємниче і фантастичне, напр. русалки, ворожка. Найбільше знані балади Шевченка це:

1. **Причинна** – починається описом Дніпра в час бурі (Рече та стогне Дніпр широкий). Дівчина любить козака, але він іде на чужину і не вертається. Дівчина дуже тужить за ним і йде до ворожки. Ворожка дає їй зілля. Вона п'є це зілля і блукає вночі коло Дніпра. Русалки виходять з Дніпра і залоскочують її. Козак повертається, бачить неживу дівчину і сам себе вбиває.
2. **Тополя** – дівчина любить козака, але він їде на чужину і там вмирає. Дівчина тужить за ним і йде до ворожки, яка дає їй зілля і вона стає деревом – тополею. Шевченко написав також балади **Утоплена, Лілея, Русалка**.

ПОБУТОВІ ПОЕМИ - у побутових поемах Шевченко з великим зрозумінням описує трагічну долю української дівчини і матері. Найбільше знані побутові поеми Шевченка це **Катерина, Наймичка і Сова**.

1. **Катерина** - дівчина любить москаля, але він залишив її разом з дитиною. Вона йде в Московщину шукати його. Вона знаходить його, але він відкидає її і вона з розпуки топиться.
2. **Наймичка** – дівчина підкидає свого маленького сина Марка багатим людям, які не мали дітей. Вони дуже тішаться дитиною і беруть її до себе. Ганна, мати дитини, приходиться до них і проситься в найми. Вони приймають її і вона все своє життя живе як наймичка (as a servant), щоб бути близько свого сина і піклуватися ним. Тільки тоді, коли вмирає, признається Маркові, що вона його мати.
3. **Сова** – мама мала одного сина і завжди мріяла, який він буде щасливий. Але москалі забрали його до війська (до війська забирали на 25 років, так що майже ніхто не повертався додому). Десять років чекала мама на сина, але він не повернувся. З туги і жалю за сином вона збожеволіла/одуріла (became insane). Діти на селі сміялися з неї і називали її совою.

ІСТОРИЧНІ ПОЕМИ – в історичних поемах Шевченко описує часи козаччини (про козаків оповідав йому його столітній дід). Шевченко пише, які відважні були козаки і як боролися проти ворогів України. Найважливіші історичні поеми це:

1. **До Основ'яненка і Іван Підкова** – в цих поемах Шевченко порівнює часи козаччини і той час, коли жив Шевченко. Він згадує, яка слава була Україна, коли панували козаки і яка бідна і поневолена москалями була Україна в часи Шевченка.
2. **Розрита могила** - Шевченко називає Україну мамою і запитує чому Україна так терпить і чому вороги її так нищать. У поемі **Розрита могила** Шевченко дорікає Богданові Хмельницькому за те, що Хмельницький заключив договір з москалями (Переяславський договір). Москва нищить Україну і навіть могили (символ волі) розкопує. Москва шукає в тих могилах скарби і хоче їх загарбати/забрати.
3. **Гамалія** – ця історична поема розповідає про морські походи козаків проти турків і татар, щоб визволити козаків, яких турки забрали в ясир (неволю). Поема починається прегарною молитвою. Козаки просять Бога, щоб не дав їм померти в неволі, бо тоді вони мусіли б прийти на Божий суд у кайданах, а це великий сором (встид) для козака. Козаки визволяють невільників і з піснею повертаються на Січ.
4. **Гайдамаки** – це найдовша історична поема Шевченка. В цій поемі Шевченко описує повстання селян проти польських панів, які завели в Україні панщину

(українські селяни мусіли задармо працювати на панів і не мали жадних прав, пан міг їх навіть убити). Про ці повстання оповідав Шевченкові його дід.

5. **Невольник** – описує, як москалі зруйнували Запорізьку Січ. Степан пішов на Січ і в бою попав у турецький полон. Турки випалили йому очі, коли він хотів утікати. Він стає кобзарем, повертається додому і розповідає про турецький полон і про зруйнування Запорізької Січі москалями.

кобзар-бандурист

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПОЕМИ – ці поеми є найважливішими для національного відродження українців. Коли Шевченка викупили на волю, він відвідав Україну і побачив, як москалі нищать Україну, і як московські пани знущаються над селянами-кріпаками. Він почав писати вірші повні гніву (full of anger) проти Москви і написав тоді свої політичні поеми. Найважливіші суспільно-політичні твори Шевченка це **Сон, Кавказ, Великий льох, Посланіє, Неофіти**.

1. **Сон** – це політична сатира. Шевченко описує, як він летить з Києва до Петербургу (в той час – столиця Росії). Він летить понад Україною і бачить, яка гарна Україна. В той сам час він бачить, як московські пани знущаються над українськими селянами-кріпаками, як мати жне пшеницю на панщині, а її дитина вмирає з голоду, як у матері забирають самотнього сина. В Петербурзі бачить царя і царицю і насміхається з них. Бачить також пам'ятник, який збудувала цариця Катерина II для Петра I і згадує, як вони обоє нищили Україну (цар Петро I після битви під Полтавою, знищив тисячі козаків при будові Петербургу, а цариця Катерина II зруйнувала Запорізьку Січ і завела кріпацтво в Україні).
2. **Кавказ** - Шевченко починає поему переказом/легендою про Прометей, якого боги покарали за це, що Прометей дав людям вогонь. Прометей прикутий до Кавказьких гір і орел йому дзьобає серце. Однак (але) серце Прометей шоразу відроджується.

Прометей прикутий до кавказьких гір

В цій поемі **Шевченко прославляє кавказькі народи, які довгі роки провадили**

боротьбу проти московського поневолення (і ще даліше провадять). Шевченко пише, що ніхто не може скувати душу людини і що людина завжди буде змагати до волі. Він закликає до боротьби проти московських тиранів і вірить, що правда переможе

Борітеся - поборете!

Вам Бог помагає!

Шевченко критикує московський імперіялізм і каже, що москалі вміють тільки будувати тюрми і поневолювати інші народи.

3. Великий льох - у цій поемі виступають три душі, які Бог не хоче пустити до раю тому, що вони в якийсь спосіб помогли москалям поневолити Україну. Одна душа перейшла з повними відрами дорого, коли Хмельницький їхав до Переяслава присягати Москві, друга душа карається за те, що напоїла московському цареві Петрові коня, як він їхав з Полтави після бою з Мазепою, а третя душа маленькою дитиною усміхнулася до цариці Катерини. Тим часом москалі розкопують льох (cave, cellar) і шукають скарбів, але не знаходять нічого.

4. Неофіти - тему до цієї поеми взяв Шевченко з римської історії. В цій поемі Шевченко розповідає про переслідування християн за часів Нерона (Nero). Шевченко пише про одну матір/маму. Її син став християнином і його кидають диким звірям. Після смерти сина, мама стає християнкою. **Головна думка** є та, що **людина може вмерти, але ідея не вмирає, а живе даліше.**

5. Послання - Шевченко звертається до всіх українців - мертвих, живих і ще не народжених, до тих, що живуть в Україні і тих, які живуть поза Україною. Шевченко виступає проти кріпацтва і закликає українців любити Україну, знати рідну мову, історію, культуру, бо тільки одна є Україна в світі. **Він закликає нас**

любити свій нарід, об'єднатися і спільно працювати для добра свого народу:

Обніміться ж, брати мої,

Молю вас, благаю!

Поема **Посланіє** стала дороговказом (guide) для українців на шляху до національного відродження.

ЛІРИЧНІ ВІРШІ – це короткі вірші, які Шевченко писав переважно на засланні. В цих віршах він пише про себе і про свої переживання. Він пише, як йому тяжко жити на засланні серед чужих людей. Він пише, як він тяжко переживає те, що його забрали з прегарної, соняшної України і загнали в московську пустелю (desert/wasteland), а особливо те, що йому заборонили писати й малювати. Головна тема його віршів написаних на засланні це велика туга за Україною і його велика любов до України.

Я так її, я так люблю

Мою Україну убогу...

Він просить Бога, щоб не дав йому померти на чужині, а дозволив повернутися в Україну і ще раз побачити рідний край.

ІВАН ФРАНКО (1856-1916)

Іван Франко - це один з найбільших українських письменників. Він збагатив українську літературу і науку.

- Іван Франко народився 1856-го року в Галичині, в селі Нагуєвичі недалеко міста Борислав, де в той час видобували нафту. Його батько був коваль (blacksmith) і малим хлопцем Франко перебував у батьковій кузні (smith shop). Там він слухав різні цікаві розмови і приглядався, як працює батько. Ще малою дитиною він навчився шанувати працю і все своє життя був дуже працьовитий. Пізніше він описав ці переживання в оповіданні **У кузні**. Його батько помер, коли Франко мав вісім років, а мама, коли йому було 16 років.

Іван Франко

- Іван Франко мав дуже добру пам'ять, дуже любив учитися і завжди був один з найкращих учнів. Він дуже любив читати і коли дістав **Кобзар**, то вивчив його напам'ять. **Вже в гімназії (high school) почав записувати народні пісні і казки, а також почав писати власні твори, прозою і віршем.**
- **Франко був ув'язнений за свої політичні переконання і через це йому не дозволили стати професором української мови й літератури на університеті у Львові, хоч він закінчив університет, дістав докторат та був знаним письменником.**
- **Іван Франко написав дуже багато і його творчість є дуже різноманітна. Він був журналістом і редактором часописів (newspaper editor) і літературних журналів. Писав поезії, оповідання, повісті (novels), драми (plays), наукові студії, а також зробив багато перекладів визначних творів світової літератури, з грецької, латинської, німецької, французької і російської мови.**

ПОЕЗІЯ ФРАНКА – Іван Франко написав багато віршованих творів і як поет займає визначне місце в українській літературі. Найбільше знані його поеми це:

- **Каменярі – каменярі лупають скалу і будують дорогу, щоб їхнім дітям і родині і наступним поколінням було краще жити. Вони це роблять добровільно, хоч це дуже важка праця і ніхто її не оцінює (no one values it). Каменярі символізують тих людей, які працюють для своєї громади і свого народу.**

- **Панські жарти** – це довга поема в якій Франко описує часи панщини в Галичині, а також перший Великдень на волі, коли скасували (abolished) панщину (в Галичині панщину скасували в 1848-му році). У цій поемі Франко описує, як пан знущується над українськими селянами і на Різдво, у великі сніги, посилає їх у ліс, щоб рубати ліс. Разом з ними висилає і старенького священника, який хотів оборонити селян перед паном. В кінці поеми є опис першого Великодня на волі і опис того, як люди раділи, що вони стали вільні.
- **Зів'яле листя** – це є збірка ліричних віршів, з яких деякі написані у формі народних пісень, на тему нещасливого кохання. До найкращих віршів у цій збірці належить вірш у якому герой поеми прощається перед смертю зі своєю матір'ю.
- **Іван Вишенський** – Іван Вишенський це справжня історична особа. Він жив при кінці 16-го і на початку 17-го століття. Він жив у монастирі в Греції і звідтам писав листи в Україну в обороні православної віри, після того, як деякі українські єпископи заключили Берестейську унію з Римом у 1596-му році. У поемі **Іван Вишенський**, Франко описує, як Вишенський живе в печері, щоб там на самоті, у молитві, провести решту свого життя. Післанці (messengers) з України приносять йому листа і просять, щоб він повернувся в Україну, бо їм треба провідника (leader), щоб боронити нарід. Вишенський вагається і не знає, як рішити, але коли приходять післанці по відповідь на другий день, він не відповідає їм. Тільки коли барка (човен) відпливає, Вишенський хоче чудом дістатися до човна. Він виходить з печери і паде в море. Вишенський врешті зрозумів, що найбільша заповідь Христа є любити ближніх і помагати другим; добро народу мусить бути вище від особистого щастя.
- **Мойсей** – поема **Мойсей** складається з двох частин. Перша частина є коротка і називається **Пролог**. У **Пролозі** Франко говорить до українського народу. Він запитує себе чи Україна завжди буде поневолена, чи надармо українці боролися і віддавали своє життя за Україну і відповідає, що **він вірить у силу духа українського народу. Він вірить, що прийде час коли**

український народ буде вільним і буде господарем на своїй землі. Друга частина поеми розповідає про Мойсея, який веде ізраїльтян з неволі в Єгипті до їхньої батьківщини в Палестині. Вже сорок років блукають вони в пустині (desert) і врешті наближаються до Палестини. Та народ не хоче вже слухати Мойсея. Люди проганяють Мойсея з табору. Мойсей і сам починає сумніватися (have doubts) і тому помирає не дійшовши до Палестини. Та приходить новий провідник і провадить народ до їхньої батьківщини.

Поема **Мойсей** має алегоричний характер, то значить, що **Франко** пише про **Мойсея** і **ізраїльтян**, але він справді думає про **Україну**. Це ми бачимо у першій частині поеми – **Пролог**. Ми називаємо **Франка** нашим **Мойсеєм**. Як дуже любить **Франко** свій нарід бачимо у поемі **Мойсей**, коли **Франко** так говорить устами **Мойсея** до свого народу:

...Якби ти знав, як люблю я тебе,
Як люблю невимовно!

Ти вся честь моя слава,
В тобі дух мій, майбуттє моє,

Ти мій рід, ти дитина моя

І краса, і держава.

ПРОЗОВІ ТВОРИ – **Іван Франко** написав багато творів віршем і багато творів прозою. Він писав **оповідання**, наприклад **Бориславські оповідання**, повісті, напр. **Захар Беркут** і **Борислав сміється**, драми, напр. **Украдене щастя**. Він писав також **наукові статті** (articles) з ділянки **літератури**, напр. Про давню добу в українській літературі, про народні пісні, про **Івана Вишенського**.

- **Борислав сміється** має таку саму тему як і **Бориславські оповідання**. В них **Франко** описує, як **чужі промисловці** (businessmen) **видобувають нафту** в місті **Борислав** і як вони **використовують** (take advantage of) **українських робітників**.
- **Захар Беркут** - це **найбільше знана повість Івана Франка**. **Франко** пише, як **татари 1241-го року** зайшли аж у **Карпати** після того, як вони знищили **Київ**. **Татари** хотіли перейти **Карпати** і йти далі в **Європу**. Подія відбувається в **Тухлі** в **Карпатах**. **Головні особи** є **Захар Беркут** – найстарший чоловік, якого всі дуже шанують, **Максим** – син **Захара**

Беркута, **Тугар Вовк** – боярин і зрадник (traitor), який помагає татарам і його донька **Мирослава**, яка любить Максима і хоче йому допомогти у боротьбі проти татар. Хоч татари є багато сильніші, тухольці їх перемагають і татари топляться (drown) у долині між горами, де тухольці напустили води. **Символ тухольців це ланцюг (chain)**, який символізує силу громади.

Головна ідея – ворог не страшний, якщо громада працює разом.

ТВОРИ ДЛЯ ДІТЕЙ – Франко писав також поеми й оповідання для дітей. Найбільше популярна поема для дітей є **Лис Микита** про різні пригоди хитрого лиса. Найбільше знані оповідання для дітей є **Коли ще звірі говорили**.

ЗНАЧЕННЯ ФРАНКА - Іван Франко збагатив українську літературу багатьма творами. Він був дуже працьовитий і у своїх творах закликає нас працювати для добра свого народу. Його життям і працею завжди керувала любов до України й українського народу. Він старався провадити свій нарід до волі і кращого життя і тому ми називаємо Франка Каменярем і Мойсеєм українського народу.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

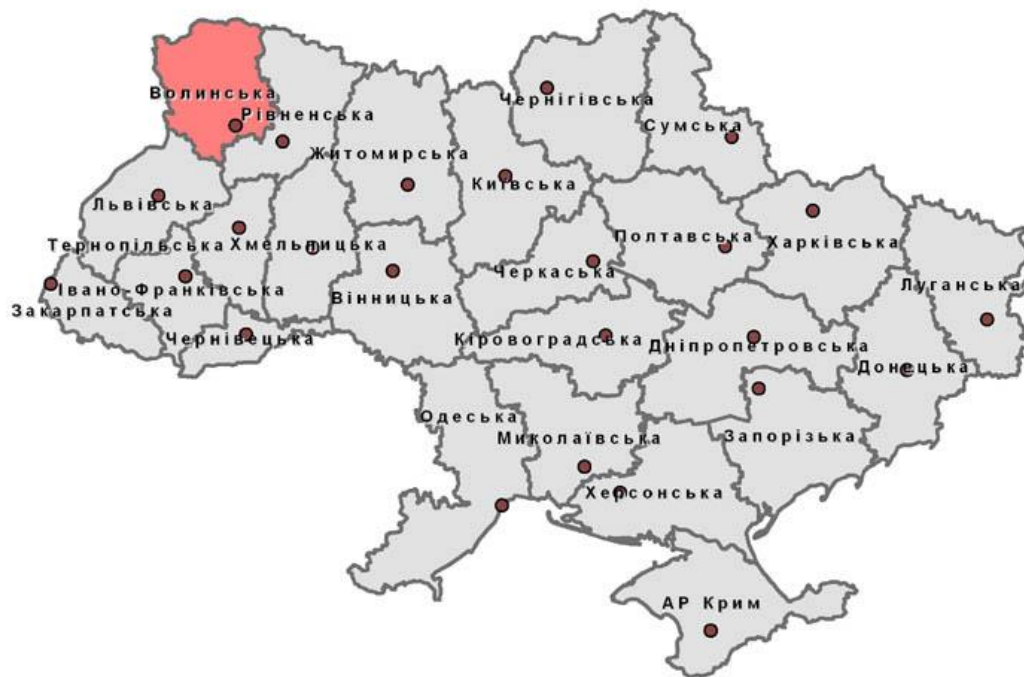
Леся Українка – це визначна українська письменниця. Вся її творчість тісно пов'язана з життям українського народу. Справжнє її ім'я Лариса Косач-Квітка. Народилася на Волині 1871 р. (10 р. по смерті Шевченка). Померла на Кавказі 1913 р. (мала 42 роки). Похована в Києві.

Леся Українка

ВПЛИВ НА ЇЇ ТВОРЧИСТЬ - три чинники мали великий вплив на її творчість:

- 1. Оточення в якому вона жила змалку – це був перший чинник.** Її батько Петро Косач був відомий український діяч, а **мама** Ольга Косач була відома українська **письменниця**, яка писала під псевдонімом Олена Пчілка. Вона мала великий вплив на Леся. Навчила її любити рідну мову, пісню і нарід. В той час всі старалися говорити російською, або польською мовою, бо українську мову вважали “селянською“. Олена Пчілка сама вчила своїх дітей української мови й українських звичаїв. Також Леся змалку бавилася зі сільськими дітьми, слухала народні казки і пісні і записувала їх.
- 2. Природа – це був другий чинник, який мав вплив на її творчість.** Леся виросла серед чудових лісів та озер **на Волині**. В неї зродилась велика любов до природи. Цю любов Лесі Українки бачимо в її поезії, особливо в творі **Лісова пісня**.

- 3. Хвороба – це був третій чинник.** Хвороба надає творам Лесі Українки серйозний характер.

- Леся захворіла на туберкульозу костей коли ще не мала 12 років. Хвороба перше атакувала руку, а потім перейшла на ноги і легені. Ціле життя терпіла Леся на цю хворобу, переходила тяжкі операції, мусіла часто виїжджати до різних країн, щоб лікуватися. Вона не могла грати на фортепіано, хоч мала великий талант до музики.
- Хвороба заставляла її часто перебувати на самоті, роздумувати над проблемами життя та шукати на них відповіді у власних переживаннях і у творах світової літератури. Свою хворобу переносила Леся з великою терпеливістю, не нарікала, а продовжувала вчитися й писати. Іван Франко писав про Лесю Українку ось так: “Ця хвора, слабосила дівчина – трохи чи не єдиний мужчина на всю соборну Україну.”

ТВОРЧИСТЬ – Леся почала писати, коли мала лише дев’ять років. Написала свій перший вірш **Надія** під впливом жалю і туги, коли російська царська влада вивезла на Сибір її тету за її літературну й громадську працю. Коли Леся мала 12 років вийшов друком її вірш **Конвалія**. Це був перший вірш, який вона підписала псевдонімом Леся Українка. **Твори Лесі Українки ділимо на вірші, поеми (довгі вірші) і драми.**

Вірші – ділимо на особисті й громадські

- **особисті вірші**, в яких вона пише про себе, про свою хворобу і самоту, мають сумовитий характер. Найбільше знаним віршем особистої лірики Лесі є вірш **Давня весна**. (Надворі весна і все ожило. Тільки Леся лежить хвора і самотня. Але вона радіє й тим, що бачить весну крізь вікно).
- **Громадські вірші** – характер цих віршів є цілком інший, як характер її особистих віршів. Вона пише про український нарід і закликає його до боротьби. **Її громадські вірші є повні сили й віри в кращу майбутність свого народу.** Прикладом її громадських віршів і її сильної волі й охоти працювати для свого народу є її вірш **Contra spem spero** (Гетьте думи), що закінчується такими словами:

Так! Я буду крізь сльози сміятись,	Без надії таки сподіватись,
Серед лиха співати пісні,	Буду жити! Геть, думи сумні!

ЗНАЧЕННЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ - Леся Українка залишила по собі багато творів, хоч жила недовго (42 роки) і хворіла на туберкульозу вже від 12 років життя. Вона вивчила 10 мов і дуже добре знала світову літературу. Вона писала вірші, поеми і особливо драми. Її твори мають велику мистецьку вартість. Твори Лесі Українки повні відваги (**courage**) і віри в кращу долю свого народу. Найбільше знані її драми є Лісова пісня, де є чудові описи природи на Волині та Бояриня, де вона закликає активно боротися з ворогом, а не коритися ворогові. Теми до своїх драм Леся Українка брала часто з історії інших народів, але завжди думала про український нарід і як йому визволитися з неволі.

УКРАЇНСЬКА ПІДСОВЕТСЬКА ЛІТЕРАТУРА

- **В часі Першої світової війни українці відновили українську державу. У Києві 22 січня 1918-го року Центральна Рада проголосила незалежність України. Західні землі України проголосили незалежність у Львові і 22-го січня 1919-го року східні й західні землі України об'єдналися в одну Українську Соборну Державу.**
- **Однак Україна програла Визвольні змагання і була поділена на чотири частини. Більшість українських земель забрала Росія, де в той час панували большевики. Большевики відразу почали в Україні страшний терор, але пізніше змінили тактику. Щоб здобути собі прихильність населення, вони завели НЕП (Нова Економічна Політика) і обманну (deceptive) українізацію. Почали вживати українську мову в уряді, школах, театрах, але тільки на те, щоб зміцнити большевицьку владу в Україні.**

- В часі НЕП українська наука, культура й література почали швидко (скоро) розвиватися. **Появилися нові стилі, нові угруповання (groups) поетів, появився український експериментальний театр, який Лесь Курбас зорганізував у Харкові.** Нові угруповання поетів включали таких поетів: **неоклясики** (повернення до класицизму), **неоромантики** (повернення до романтизму), **символісти, імпресіоністи.**
- У відродженні (rebirth) української літератури велику роль відіграли **поети- неоклясики.** Їх було п'ять. Це були **Микола Зеров, Павло Филипович, Михайло Драй-Хмара, Максим Рильський** і Освальд Бурггардт (**Юрій Клен**). Всі вони були високо освічені - були професорами університету і також перекладали літературні твори з інших мов. Вони базували свої твори на давній класичній літературі і старалися збагатити українську літературну мову.
- Але НЕП і українізація не тривали довго. В 1929 році **Сталін почав масовий терор в Україні, а на початку 1930-их років Голодомором знищено біля 10 мільйонів українців. Москва почала русифікацію і майже всіх вчених і письменників большевики знищили.** В 1930-ому році друкувалися в Україні 259 українських письменників, а після 1938-го року тільки 36. Цей час в українській літературі називаємо **Розстріляне відродження.** **В Україні не було ніякої згадки про цей страшний терор.** Навпаки (on the contrary), письменники, які хотіли жити мусіли прославляти життя в Союзі, як найщасливіше в світі. **Лише на еміграції описано ці страшні часи Голодомору й терору,** наприклад в оповіданні **Буржуйка** Миколи Понеділка і повісті **Жовтий князь** Василя Барки.
- В англійській мові Robert Conquest написав **Harvest of Sorrow** про Голодомор, а Славко Новицький зробив фільм **Harvest of Despair.**
- В Союзі письменники не могли писати те, що вони хотіли, а мусіли писати тільки те, що їм наказувала комуністична партія. **Вони мусіли писати в душі “соціалістичного реалізму”,** то значить, що вони

мусіли вихваляти Сталіна, комуністичну партію і життя в Советському Союзі.

- Як ми вже згадували, більшість українських вчених і письменників большевики знищили; деякі, щоб жити, почали прославляти комуністичне життя, а декому вдалося втекти зі Советського Союзу. Письменники-неокласики відзеркалюють долю українських письменників того часу. Перші три (Зеров, Филипович, Драй-Хмара) москалі знищили і вони загинули на засланні. Максим Рильський почав писати так, як вимагала комуністична партія, а Освальд Бурггардт дістався на захід тому, що він був німецького походження. Він почав писати під псевдом Юрій Клен. На еміграції Юрій Клен видав збірку **Прокляті роки** і поему **Попіл імперій**, де описав геноцид українського народу Москвою.
- **На протязі історії України, великою перешкодою (obstacle) для розвитку української літератури було національне поневолення України, роз'єднання українських земель, брак українських шкіл і постійна війна з різними ворогами України.**
- **Літературний ренесанс - в часі Визвольних змагань за українську державу у Першій світовій війні, почало процвітати українське життя, а разом і українська література.**
- **На початку 20-го століття в українську літературу увійшли нові стилі та прийшли нові письменники. Письменники менше писали про життя селян. В літературу зі західної Європи приходять символізм і імпресіонізм. Поети стараються наблизити поезію до музики, дбають про форму, мелодійність і ритмічність слова. Олександр Олесь, Григорій Чупринка і Павло Тичина це найважливіші письменники того часу і представники української літератури під час Визвольних змагань у I-ій світовій війні.**

ПАВЛО ТИЧИНА (1891-1967) - Тичина вчився на священика і захоплювався вивченням Святого письма, музикою і співом у хорі. Він грав на бандурі, клярнеті, диригував хором. Перші й найкращі його збірки це **Соняшні клярнети** і **Золотий**

гомін. Він уживав у поезії нові образи і нові символи. Його вірші є дуже музикальні й мелодійні. Тичина належав до поетів-символістів. Його вірш **Скорбна мати** є глибоко символічний. **Божа мати** є символом Матері України. Обидві вони (**Божа матір** і **Україна**) переживають трагедію своїх дітей. У вірші **Пам'яті тридцяти** він прославляє тих, які загинули у бою під Крутами і поховані в Києві.

Тичина вивчив більше як 10 чужих мов і робив з них переклади. Однак в 1930-их роках, щоб остатися живим, почав писати так, як це від нього вимагав комуністичний уряд. Його вірші, які були написані в комуністичному дусі не мають жадної літературної вартости.

Микола Хвильовий (1893-1933)

- **Микола Хвильовий – український письменник.** Він був комуніст, але скоро зрозумів, що Москва хоче зробити з України свою колонію і почав виступати проти московської політики. Він хотів, щоб Україна розвивалася самостійно від Москви і щоб мала тісні зв'язки зі Західною Європою. Він кинув клич (slogan) **“Геть від Москви”**. За це большевицька комуністична влада і сам Сталін виступили проти Хвильового. Щоб не потрапити в руки владі, Хвильовий поповнив самогубство (сам себе застрілив). Це сталося в Харкові в 1933 році. Через довгі роки ім'я і творчість Хвильового були заборонені.

Микола Хвильовий

- Про ті страшні часи, коли Москва нищила українську інтелігенцію, українських вчених, письменників і мистців, Хвильовий написав оповідання, яке має назву **Я**. В цьому оповіданні Хвильовий описує комуністичний терор. Він описує, як член комуністичної партії посилає на розстріл свою рідну маму.

Драма і театр – Микола Куліш і Лесь Курбас

- **Драма і театр** – в часі НЕП почав розвиватися також український театр. **Микола Куліш** – дуже талановитий письменник-драматург писав п'єси. У Харкові він познайомився з Хвильовим, Тичиною, а головне почав співпрацювати з режисером (director of a theater), який називався **Лесь Курбас**. **Лесь Курбас** з групою молодих акторів створив новий експериментальний театр у Харкові під назвою **Березіль**. Цей театр був дуже успішний.

монета (coin) на якій зображений Лесь Курбас

- Курбас почав ставити п'єси, які писав Микола Куліш. Та скоро всі п'єси Миколи Куліша були заборонені, а Куліша і Курбаса большевики вивезли й розстріляли. Хвильовий поповнив самогубство, а Тичина покався і почав вихвалювати Союз.

ОЛЕНА ТЕЛІГА (1907-1942) і ОЛЕГ ОЛЬЖИЧ (1908-1944)

- Олена Теліга і Олег Ольжич репрезентують українських письменників, які жили на Заході, а не під советами. Обоє вони писали між 1-ою і 2-ою світовими війнами і обоє їх знищили німці.
- Олена Теліга належала до ОУН і писала дуже бойові вірші. У своїх віршах вона писала, щоб ніколи не коритися (submit to) перед ворогом (щось подібне як Леся Українка). В одному зі своїх віршів вона пише: “Не треба слів! Хай буде тільки діло”. Її розстріляли німці в Києві в часі 2-ої світової війни і вона є похована в Бабиному Ярі в Києві. Олег Ольжич був сином письменника Олександра Олеся. Він був науковцем-археологом, а також поетом. Він також належав до ОУН і за це німці арештували його і він помер в німецькому концтаборі.

Олег Ольжич
(Бабин Яр)

хрест на могилі Олени Теліги в Києві